

יסודות בעבודת ה' בספר דברים

1. אברבנאל על ספר דברים - הקדמה

ואמנם עניין הספר הזה ואמיתתו הוא שמרע"ה אמר הדברים האלה וביאר המצוות שנזכרו פה לישראל לצורך פרידתו. ורצה הקב"ה אחרי שהשלים לאמרם לישראל, שיכתב בספר התורה כל זה כפי מה שאמרו משה, ואולי הוסיף בהם הגבורה טעמים ודברים בזמן הכתיבה. הנה אם כן, שאמירת הדברים האלה לישראל היו ממרע"ה, לא היתה כתיבתה בספר התורה ממנו, כי הנה לא כתב הוא עליו השלום אותם הדברים מעצמו. כי איך יכתוב דבר מעצמו בתורת האלהים, אבל כתיבת זה כלו היה מפי הגבורה ככל דברי התורה, כי הסכים הקב"ה על ידו וישרו בעיניו דברי הציר הנאמן.

2. אור החיים על דברים פרק א פסוק א

אלה הדברים וגו', אלה מיעט הקודם, פירוש, לפי שאמר 'אשר דבר משה' שהם דברי עצמו, שכל הספר תוכחות ומוסר ממשה לעובר פי ה', ואמרו ז"ל (מגילה לא): 'קללות שבמשנה תורה משה מפי עצמו אמרן', ואפילו מה שחזר ופירש מאמרי ה' הקודמין, לא נצטוו עשות כן, אלא מעצמו חזר הדברים:

3. ספר שם משמואל פרשת דברים - שנת תרע"ה

ולפי האמור יובנו דברי קודש של כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה שמשנה תורה היא ממוצעת בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ. והיינו באשר משה מפי עצמו אמרה, ואיננה מובדלת ומרוממת מישראל כמו ארבעה הספרים הקודמים, וע"כ במשנה תורה נראות ביותר הדרשות ואפילו חכמי ישראל שלא הגיעו למדרגת רבי עקיבא לדרוש בכל התורה על כל קוץ וקוץ תלין של הלכות, במשנה תורה היה נקל להם ביותר למצוא את הנרמז ולהבין מתוך הכתב את פרטי המצוות שנתפרשו בע"פ, וכן נקל היה ביותר לחכמי ישראל למצוא דברי אגדה וסודות התורה במשנה תורה, וכן דברי מוסר שבמשנה תורה חוזרים יותר לתוך עומק לב ישראל ומעוררים ביותר. וכמו שהגיד היהודי הקדוש זצ"ל מפרשיסחא שהמובחר שבספרי מוסר הוא ספר משנה תורה והיה מזהיר לתלמידיו ללמוד תמיד משנה תורה לעורר לבבם. והטעם שבאשר יש באדם יותר קירוב ושייכות אליו נכנסין ביותר הדברים ללב ומגלין אוזן למוסר. על כן נחשבת משנה תורה לאמצעי בין תורה שבכתב הסתומה ובין תורה שבע"פ הנגלית:

4. ספר הכוזרי לרבי יהודה הלוי

כללו של דבר, שלשה הם יסודות עבודת האלוה על פי תורתנו: היראה והאהבה והשמחה. התקרב אל אלהיך בכל אחת מאלה. ואכן, בכניעתך בימי התענית לא תקרב אל האלוה יותר מאשר בשמחתך בשבתות וימים טובים, אם שמחתך זו באה מתוך מחשבה וכונה. כי כשם שהתחנונים צריכים מחשבה וכונה, כך גם השמחה בדבר האלוה ובמצוותו צריכה מחשבה וכונה, למען תשמח במצוה עצמה מתוך אהבתך למצוה עליה, ותכיר מה מאד היטיב לך בה, וכאלו באת לביתו כקרוא אל שולחנו ומנעמיו, ותן שבת על כך בפיד ובלבד. ואם תעלה עליוותך במצוות אל מדרגת הזמר והרקוד, יהיו לך גם אלה עבודת האלהים, ואף על ידם תדבק בענין האלוה... (ב', נ).

5. דברים פרק ו

(א) וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה יקוק אלהיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: (ב) למען תירא את יקוק אלהיך לשמר את כל חקתי ומצותי אשר אנכי מצוה אתה ובנך ובן בנך כל ימי חייך ולמען יארכו ימך: (ג) ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר תרבונו מאד פאשר דבר יקוק אלהי אבתיך לך ארץ זבת חלב ודבש:

6. אבן עזרא דברים פרק ו א

וזאת המצוה והחקים והמשפטים - עיקרם: 'למען תירא... אתה ובנך ובן בנך'. והנה עיקר כל המצוות - אמונת הלב, וכאשר תירא השם - 'זה כל האדם', ובעבור זה נברא האדם, כדברי קהלת (קהלת יב, יג). ועוד 'יאריכון ימך' - עם הכל, על האדמה ועם היחיד, בעולם הזה:

7. רמב"ן דברים פרק ו ב

למען תירא את ה' אלהיך - יאמר שצוה השם ללמד אתכם התורה והמצוה והחקים והמשפטים לעשותם בארץ בעבור שתירא את ה' אלהיך, כי עיקר כל המצוה יראת ה', זה דעת ר"א. ואיננו נכון בעיני שיהיה 'למען תירא' ו'למען יאריכון ימך' האחד טעם המצוות, בעבור שתירא, והשני שנזכר בהם למען שיאריכון ימך. אבל יאמר, שצוה השם אותי שתלמדו המצוות ותעשו אותם למען שתזכה ותירא את ה' אלהיך לשמור מצותיו אתה ובנך ובן בנך כל ימי היות האדם על פני האדמה לעולם. כי בעבור עשות המצוות תזכה שיהיו לך בניס יראי השם, ויעמדו על פני האדמה לעולם ויעמודו זרעכם ושמכם לפניו כל הימים, ולמען יאריכון ימך - בארץ שהיא נחלת ה'. והנה הכל לטובתך, כי חפץ ה' להצדיקך ולזכות אותך:

8. ספרי דברים פרשת ואתחנן פיסקא לב

ו'אהבת את ה' אלהיך' (ו, ה) - עשה מאהבה, הפריש בין העושה מאהבה לעושה מיראה, העושה מאהבה שכרו כפול ומכופל. לפי שהוא אומר (דברים י כ) 'את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד', יש לך אדם שהוא מתירא מחברו - כשהוא מצריכו מניחו והולך לו, אבל אתה עשה מאהבה שאין לך אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה אלא במדת מקום בלבד.

9. ספר הכוזרי לרבי יהודה הלוי

והנה אין ספק בדבר שהאהבה לאלוה והיראה מפניו נכנסות בנפש האדם על ידי קיום המצוות האלה, ובתנאי שיקיימן לפי השיעור שנתנה בהן התורה, לבל תביאהו השמחה בשבתות וימים טובים למדרגה שאליה מביאים השחוק והתאוות והבטלה ולבטול תפילה בזמנה כמצווה עלינו, ולבל תביאהו היראה להתייאשות מן המחילה והסליחה, שעל ידי כך

יישאר האדם בפחד לכל ימי חייו ויעבור על מצוות השמחה בחלקו, שנצטוונו עליה במאמר 'ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך' ועל ידי זה ימעט השבח שעליו לשבח על טובת האלוה, כי השבח הולך אחר השמחה, ואז יתקיים בו מה שנאמר 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב... ועבדת את איביך וגו'.

10. דברים י, יב

וְעִתָּהּ יִשְׂרָאֵל מִהַ יִקְוֶה אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מַעֲמֶךָ פִּי אִם לִירָאָה אֶת יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דַּרְכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ.

11. וְשׂוֹר הִירֵשׁ

נראה מן הטעמים כי ליראה, ללכת, ולאהבה אינם שלוש דרישות נפרדות, אלא "ללכת" ו"לאהבה" הם המסקנות של "ליראה": לירוא את ה' כך שיראת ה' תביא לידי הליכה בכל דרכי ה', וזו תביא לידי אהבת ה'. שהרי זו משמעות "ירא את ה'": לשוות את ה' לנגדנו תמיד ולזכור בכל עת את גודלו ואת רוממותו ללכת בכל - דרכיו: ויראת ה' תביא לידי כך שנשאף אל כל המטרות שה' הורה לנו את הדרך אליהן. פיתוח כל כוחותינו לנגד עיני ה' אל המטרות שהוא התווה ובדרכים שהוא הורה ימלא את לבנו אושר. המטרות האלה והדרכים האלה מתאימות לעצם מהותנו שה' בראה לצורך אותן המטרות והדרכים: "דרכיה דרכי - נעם" (משלי ג, יז). והתחושה לחיות ולמלא את ייעוד החיים לנגד עיני ה' נותנת סיפוק עילאי, ולפיכך עצם ההליכה בדרכי ה' מביאה לידי אהבת ה', והאוהב את ה' איננו מכיר שמחה גדולה יותר מאשר "אהבה": למסור את עצמו לה' ולחוש בקירבת ה':

ולעבד את - ה': מתוך האהבה הזאת נבטל לעבודת ה' את כל מחשבותינו ורגשותינו, את כל כוחותינו הרוחניים והגופניים, וכל מגמתנו תהיה להגשים את מטרות ה' עלי אדמות.

יראת ה' היא השורש היחיד של כל הווייתנו ורצונותינו לפני ה', והיא הדבר היחיד שנמסר כולו לידיו: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" (ברכות לג ע"ב); היא הדבר היחיד שכולו "עמך" ואשר ה' שואלו מעמך. היא הדבר היחיד שנוכל לגמול בו לה' על כל אשר גמלנו: "אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים" (שם). היא המפתח לכל חכמה וקיומה המלא הוא התכלית של כל חכמה...

(יג) לשמר וגו'. היראה מביאה לידי הליכה בדרכי ה'. והאהבה מביאה לידי עבודת ה' בכל הלב ובכל הנפש; ואותה יראה ואותה אהבה מתגשמות רק על ידי קיום כל המצוות והחוקים שה' מסר לנו בידי משה.

12. אלשיך דברים פרק ו

(ב) למען תירא את ה' אלהיך, כי על ידי עסק התורה תירא את ה', מה שאין כן הנעדר ממנה, כי אין בור ירא חטא (אבות פרק ב משנה ו)... שעור הענין נמשך אל מה שאחריו. והוא, כי גם שאהבה את ה' טובה מהיראה, זה וזה צריך לעבוד את ה'. שאם תהיה אהבה בלבד, לא יטרח לשמור את כל מצותיו, כי יבטח באהבה שלא יקפיד אם ירפה ידיו מקצת מצותיו, כדרך האוהב שיבטח באוהבו אם יתרפה אחת מפעולות הראויות לעשות לו, על כן צריך מורא לבלתי עזוב את כל מצותיו. ואם תהיה יראה לבדה, לא ישים נפשו מנגד למענו לקדש שמו יתברך כאשר באהבתו את קונו, כי גם רוחו גויתו יתן באהבתו. וזה יאמר, הלא צויתך על הלמוד כמדובר למען תירא, כי בלעדו אין בור ירא חטא:

13. רמב"ם יד החזקה - הלכות יסודי התורה פרק ב

(א) האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר: 'ואהבת את ה' אלהיך' ונאמר: 'את ה' אלהיך תירא': (ב) והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד: 'צמאה נפשי לאלהים לאל חי' וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד: 'כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו' ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם:

14. רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ח הלכות יב-טו

הלכה יב - אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות הייתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר (ויקרא כ"ג) 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים'... השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר (דברים כח) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב', וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר 'אל תתהדר לפני מלך'. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב ו) 'ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיניי', ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר (שמואל ב ו) 'והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'.

15. ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק נב

כבר באר השי"ת כי תכלית מעשי התורה כלם הוא להגיע אל האדם זה ההפעלות, אשר כבר בארנו במופת בזה הפרק למי שידע האמתות אמתת חיוב הגעתו אליו, ר"ל יראתו יתברך ולפחד מדברו, אמר אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלהיך. התבונן איך באר לך כי הכונה היתה מכל דברי התורה הזאת תכלית אחת, והיא ליראה השם הנכבד והנורא, והיות זה התכלית מגעת במעשים תדעהו מאמרו בזה הפסוק, אם לא תשמור לעשות, הנה התבאר שהיא תגיע מן המעשים שהם עשה ולא תעשה, אבל הדעות אשר למדתנו התורה והם השגת מציאותו יתב' ואחדותו, הדעות ההם ילמדנו האהבה כאשר בארנו פעמים, וכבר ידעת רוב האזהרה שהזהירה התורה על האהבה, ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, כי שתי התכליות והם האהבה והיראה יגיעו בשני הדברים, האהבה תגיע בדעות התורה, הכוללות השגת מציאות השי"ת על אמתתה, והיראה תגיע בכל מעשי התורה כמו שבארנו, והבן זה הביאור:

רק שמרו מאד לעשות את המצוה ואת התורה אשר צוה אתכם משה עבד יקונו לאהבה את יקונו אלהיכם וללכת בכל דרכיו ולשמר מצותיו ולדבקה בו ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם: (יהושע פרק כב, ה)